

de mos

Jaargang 27
Augustus 2011

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

6

NIDI

inhoud

- 1 Wat beweegt kennismigranten?
- 4 Met pensioen, wat te doen?
- 5 Top 10 landen met het meeste overgewicht
- 8 Afscheid van Harry Bronsema als eindredacteur

Foto: copyright ILO

Wat beweegt kennismigranten?

ERNEST BERKHOUT & MAIKEL VOLKERINK

De arbeidsmarkt van een kenniseconomie stopt niet bij de landsgrenzen. Om de kenniseconomie op peil te houden zal Nederland zijn kenniswerkers in toenemende mate ook uit het buitenland moeten halen. Arbeidsmarkt, loon, reputatie van het hoger onderwijs en kennisinfrastructuur zijn belangrijk voor kennismigranten. Ook in andere landen is echter het belang van de hoogopgeleide arbeidsmigrant doorgedrongen. SEO Economisch Onderzoek onderzocht hoe Nederland er voor staat in de slag om de kennismigrant.

Overheden jagen op de kennismigrant. Ook de Nederlandse overheid doet hier aan mee. Als gevolg van vergrijzing, en de daarmee samenhangende vervangingsvraag, heeft ook Nederland de komende decennia behoefte aan nieuw arbeidspotentieel. Zeker voor hoogopgeleiden stopt de arbeidsmarkt niet bij de landsgrenzen, waardoor Nederland op de arbeidsmarkt concurreert met andere landen. Daarom heeft SEO Economisch Onderzoek, in opdracht van het toenmalige Ministerie van Economische Zaken, drie vragen onderzocht met betrekking tot kennismigranten van buiten de Europese Unie (EU):

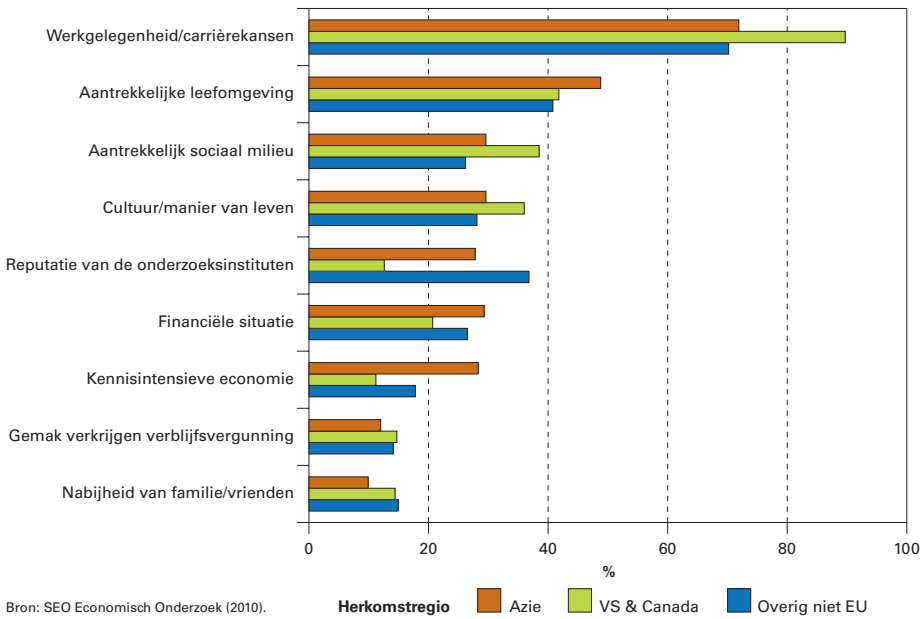
- 1) wie zijn de kennismigranten in Nederland?
- 2) wat beweegt hen?
- 3) hoe aantrekkelijk is Nederland in vergelijking met concurrerende landen?

De eerste twee vragen worden beantwoord met behulp van een enquête onder kennismigranten van buiten de EU die recentelijk naar Nederland zijn getrokken. Op basis van de resultaten daarvan is een concurrentiekracht-index ontwikkeld, waarmee ook op de laatste vraag een antwoord gegeven kan worden.

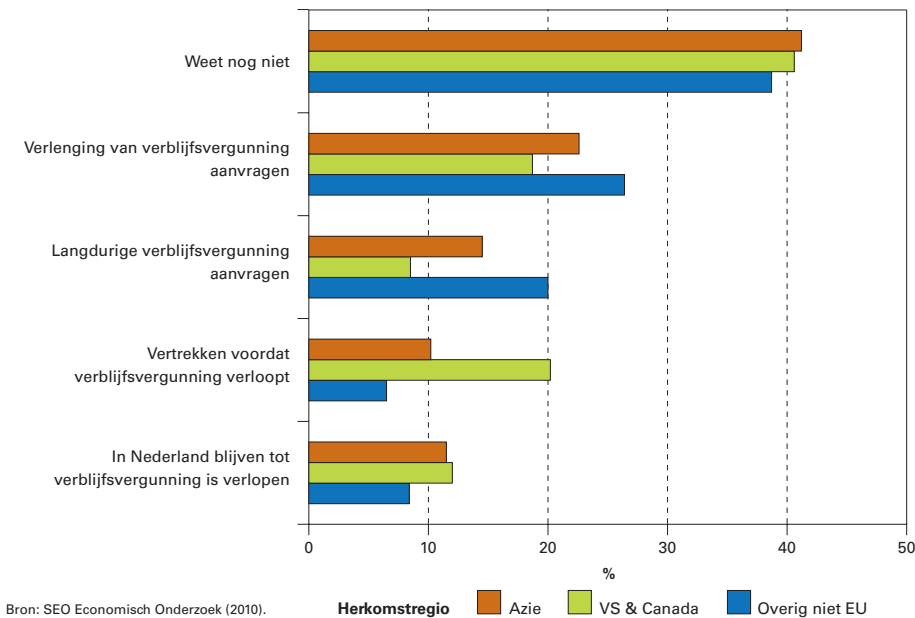
Definitie en data

Dé kennismigrant bestaat niet. Soms worden kennismigranten gedefinieerd op basis van hun opleidingsniveau, soms op basis van salariscriteria, en soms op basis van hun beroep. Maar ook binnen eenzelfde definitie is de groep heterogeen. Soms gaat het om we-

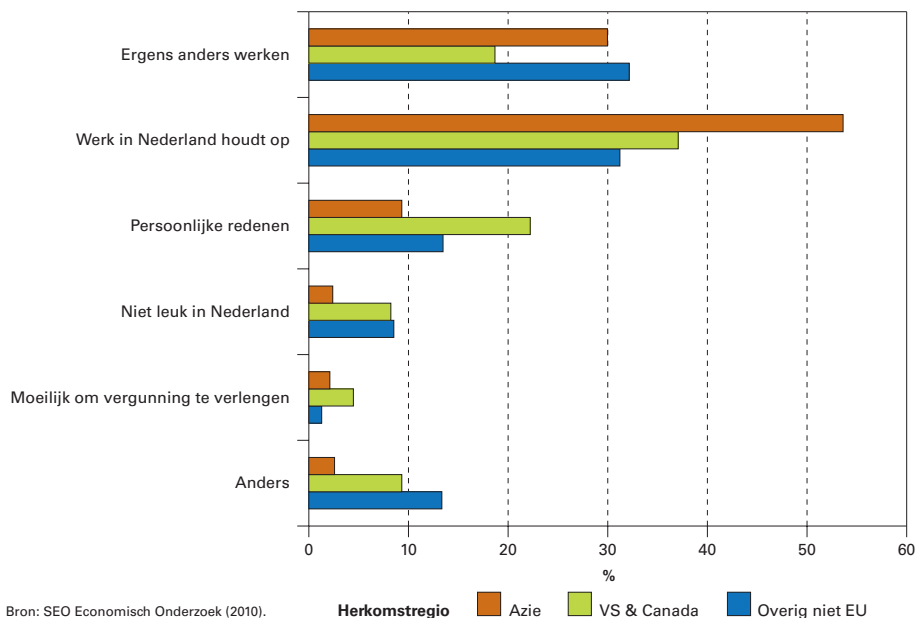
Figuur 1. Wat zijn de belangrijke redenen van kennismigranten om naar Nederland te verhuizen? (meerdere antwoorden mogelijk)

Figuur 2. Wat zijn kennismigranten van plan te gaan doen in de toekomst?

Figuur 3. Waarom willen kennismigranten Nederland weer verlaten?

tenschappers, soms om ondernemers, om expats of studenten. In de meeste literatuur wordt de kennismigrant ruim gedefinieerd: iedere migrant met een opleiding op ten minste hbo-niveau. In het SEO-onderzoek wordt in principe ook die definitie gevolgd, al wordt door praktische beperkingen soms een kleinere populatie beschreven. Voor de enquête zijn gegevensbestanden van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) en het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) gebruikt, waarin onder andere het opleidingsniveau van de migranten is opgenomen. Deze personen is gevraagd naar hun beweegredenen, naar hun oordeel over Nederland en naar hun oordeel over andere landen. Er is een steekproef getrokken van 3.300 personen. Het betreft personen die in de periode 2005-2008 naar Nederland zijn gekomen. De totale respons bedroeg 1.240 hoger opgeleide migranten uit de bestanden van IND en UWV.

Wie zijn de kennismigranten?

Van de kennismigranten van buiten de EU komt zo'n 46 procent uit Azië, 11 procent uit Noord-Amerika en 43 procent uit andere landen (Zuid-Amerika, Zuid-Afrika, overig Europa). Driekwart van hen is man. Gemiddeld zijn ze 35 jaar, alleen de Amerikanen zijn gemiddeld wat ouder. Men heeft vaak een exacte opleiding genoten, dit geldt in het bijzonder voor Aziaten. Daarnaast komen ook veel kennismigranten met een economische, juridische of bestuurlijke opleiding naar Nederland. De keuze voor Nederland wordt overwegend op eigen initiatief gemaakt: meestal bood de werkgever de kans om hier te werken, zonder verplichting. Een kwart werd actief door de werkgever gestuurd. Verder blijkt dat 57 procent van de kennismigranten al eens eerder in Nederland was, van de Amerikanen zelfs 79 procent. Bijna 60 procent heeft overwogen om naar een ander land te migreren, meestal naar de Verenigde Staten of het Verenigd Koninkrijk.

Wat beweegt hen?

Voor ruim de helft van de kennismigranten in Nederland is het carrièreperspectief de belangrijkste reden om te migreren. *Figuur 1* laat zien dat, indien meerdere antwoorden mogelijk zijn, ook 'zachtere' motieven als leefomgeving, sociaal milieu en cultuur een rol spelen.

Figuur 2 laat zien welke plannen de kennismigranten hebben ten aanzien van hun toekomstige verblijfplaats. Een vrij groot deel van de kennismigranten (40 procent) zegt nog geen concrete plannen te hebben, een even grote groep wil na afloop van de huidige vergunning graag in Nederland blijven. Nadere analyse laat zien dat de wens om te blijven vaker aanwezig is wanneer de partner ook in Nederland woont. Alleen van de Noord-Amerikanen zegt een derde nu al dat zij hun vergunning niet willen verlengen, van de andere groepen is dat hoogstens 20 procent.

De kennismigranten vertrekken meestal omdat hun werkzaamheden hier ophouden en zich geen nieuwe kansen voordoen, of omdat ze zelf ergens anders willen werken (*figuur 3*). Slechts een klein deel heeft het in Nederland niet naar de zin. Aan de moeilijkheden bij het verlengen van de vergunning zal het niet liggen, dit argument wordt slechts door een enkeling genoemd.

Hoe aantrekkelijk is Nederland?

De concurrentiekracht van Nederland bij het werven van kennismigranten is niet direct meetbaar. Indicatoren op gebied van *werk & loopbaan*, *kennisinfrastructuur*, *woon- & leefklimaat* en *toelatingsbeleid* vormen gezamenlijk de concurrentiekracht-index, die onze concurrentiekracht vergelijkt met die van andere landen (zie kader). In de index wordt de concurrentiekracht van Nederland ten opzichte van tien andere landen vergeleken. Bij de selectie van deze landen is onder meer rekening gehouden met de omvang van de (hooggekwalificeerde) migrantenpopulatie en de vergelijkbaarheid met Nederland.

Volgens de concurrentiekracht-index heeft Nederland een prima concurrentiepositie. Samen met Canada staat zij direct onder de favorieten Verenigde Staten en Zwitserland (*tabel*). Nederland scoort relatief goed op het terrein van *werk & loopbaan*. Vooral in vergelijking tot de concurrerende Europese landen kent Nederland een relatief hoog (netto) inkomen per hoofd van de bevolking, een goed functionerende arbeidsmarkt en (voor een klein land) veel grote en bekende internationale werkgevers. Wel zijn de topsalarissen weer wat lager, waardoor de echte toptalenten misschien eerder voor de Angelsaksische landen of Zwitserland kiezen. In het domein *kennisinfrastructuur* scoort Nederland gemiddeld. We hebben relatief veel uitstekende universiteiten, maar de kennisintensiteit van de economie laat te wensen over. Het aandeel onderzoekers in de werkzame beroepsbevolking is relatief laag en er wordt verhoudingsgewijs weinig geïnvesteerd in research & development (R&D). Nederland scoort veruit het hoogst op indicatoren voor *toelatingsbeleid* (zoals arbeidsrechten van migranten), maar omdat die voor de kennismigranten nauwelijks van belang blijken telt die score slechts voor vijf procent mee.

Kanttekeningen

Hoewel getracht is de index zo objectief mogelijk vast te stellen, zijn er natuurlijk wel kanttekeningen waar men bij de interpretatie rekening mee moet houden.

- De index is noodzakelijkerwijs beperkt tot kenmerken die objectief meetbaar zijn, en in alle 11 landen volgens dezelfde definities daadwerkelijk gemeten zijn. Moeilijk objectievebare verschillen (zoals specifieke belastingkortingen) zijn niet in de index verwerkt, maar zijn wel van belang voor de migrant. Bovendien is er mogelijk verschil tussen de score op de kenmerken van de index en de perceptie van migranten daarover. De positie van Nederland op basis van objectieve indicatoren kan verschillen van de positie van Nederland in de hoofden van potentiële migranten. Kortom: zijn kennismigranten wel voldoende op de hoogte van de kwaliteit van onze kennisinfrastructuur of het relatief soepele migratiebeleid?
- Sinds de uitbreiding van de Europese Unie in 2004 zijn migratiestromen enorm veranderd. Door het vrije verkeer van personen tussen Oost- en West-Europa komt tegenwoordig de helft van de migrantenstroom uit EU-landen. Deze groep is niet vertegenwoordigd in de bij de index gebruikte weging, op basis van enquêteresultaten.

Concurrentiekracht-index per land

Weging	Totaalscore	Werk & Loopbaan	Kennisinfrastructuur	Woon- & Leefklimaat	Toelatingsbeleid
		45%	20%	30%	5%
Verenigde Staten	0,67	0,77	0,70	0,56	0,29
Zwitserland	0,60	0,66	0,54	0,61	0,23
Nederland	0,51	0,50	0,32	0,56	1,00
Canada	0,50	0,47	0,29	0,72	0,35
Australië	0,47	0,47	0,23	0,61	0,55
Zweden	0,47	0,34	0,55	0,69	0,00
Verenigd Koninkrijk	0,42	0,32	0,26	0,61	0,73
Duitsland	0,37	0,19	0,27	0,66	0,75
Frankrijk	0,34	0,26	0,19	0,53	0,63
Denemarken	0,32	0,29	0,47	0,29	0,23
België	0,27	0,19	0,19	0,40	0,50

Bron: SEO Economisch Onderzoek (2010).

- Mogelijk is er een selectie-effect, omdat alleen migranten zijn bevestigd die daadwerkelijk naar Nederland zijn gekomen. Er is bijvoorbeeld niet onderzocht wat de beweegredenen zijn van migranten die niet naar Nederland zijn gekomen. Helaas is onderzoek naar deze groep migranten praktisch onuitvoerbaar. Desalniettemin, ondanks een mogelijk selectie-effect blijven de meningen van migranten in Nederland relevant en informatief.
- De concurrentiekracht-index is een gemiddelde, en doet daarom niet volledig recht aan de heterogeniteit van de populatie kennismigranten. Verschillende soorten kennismigranten maken verschillende afwegingen. Een doeltreffend migratiebeleid onderkent daarom de diversiteit van de kennismigrant en houdt rekening met de verschillen tussen doelgroepen. Overigens gebeurt dit in de praktijk in Nederland ook, getuige de mix van vraagsturing (toelating op basis van vacatures) met juist voor diverse groepen kennismigranten elementen van aanbodsturing

CONCURRENTIEKRACHT-INDEX

De concurrentiekracht-index wordt berekend als een gewogen score van 27 indicatoren. Op basis van literatuurstudie zijn vier domeinen geïdentificeerd die een rol kunnen spelen bij de migratiebeslissing. Aan ieder van die domeinen zijn indicatoren gekoppeld die via internationale databases voor alle landen te meten zijn:

Domein	Indicatoren
Werk & Loopbaan	gemiddeld inkomen, belastingdruk, werkloosheidspercentage, mate van bescherming werknemers (EPL-indicator), aantal topbedrijven (Forbes 2000, Fortune 500), aandeel hoogopgeleiden
Kennisinfrastructuur	aantal topuniversiteiten, citatiequote, innovatie (GIS-index), investeringen in R&D, publieke uitgaven aan hoger onderwijs, aantal patenten, breedbandinternetpenetratie, aandeel onderzoekers, aandeel talenten, aandeel buitenlandse studenten
Woon- & Leefklimaat	kosten levensonderhoud, publieke uitgaven aan gezondheidszorg, dekking gezondheidszorg, levensverwachting bij geboorte, kwaliteit onderwijs (PISA-score), naam en faam land (NBI-score), mate van persvrijheid
Toelatingsbeleid	openheid regime, arbeidsrechten van migranten

(toelating op basis van economisch potentieel van de migrant) in de vorm van bijvoorbeeld specifieke regelingen voor afgestudeerden, studenten en zelfstandigen.

Aanknopingspunten voor beleid

Ondanks bovengenoemde kanttekeningen, zijn er wel degelijk aanknopingspunten voor beleid te vinden. Aangezien bekendheid met het land een rol lijkt te spelen, zouden beleidsmakers ook aandacht moeten besteden aan de bekendheid en reputatie van Nederland, bijvoorbeeld door vanuit buitenlandse ambassades actief te werven. Verder zou niet alleen het aantrekken, maar vooral het vasthouden van kenniswerkers meer aandacht kunnen krijgen. Deze mensen zijn hier immers al, maar 40 procent weet nog niet of ze langer willen blijven. Een ander gedeelte gaat weg omdat er op korte termijn geen werk voor ze is.

Door de grote diversiteit aan kenniswerkers zal beleid vooral effectief zijn als het de aanwezige verschillen erkent. Via de huidige maatwerkcre-

gelingen voor doelgroepen is dat deels al het geval. Tot slot: het Nederlandse toelatingsbeleid is voor de meeste kenniswerkers irrelevant. Ook in de literatuur zijn geen overtuigende aanwijzingen gevonden dat een aanbodgestuurd systeem (gericht op economische potentie van potentiële migranten) zou leiden tot een grotere concurrentiekracht dan een vraaggestuurd systeem (gericht op vervullen van vacatures), of vice versa.

LITERATUUR:

- Berkhout, E., T. Smid en M. Volkerink (2010), *Wat beweegt kennismigranten?* SEO-rapport nr. 2010-03. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek (te downloaden via de SEO website).

Drs. E.E. Berkhout en **drs. M.D. Volkerink**, SEO Economisch Onderzoek; E-mail: e.berkhout@seo.nl.